PROCEDURAL FOUNDATIONS FOR TESTING INVESTIGATIVE HYPOTHESES IN DISTINGUISHING INTENTIONAL HOMICIDE FROM INTENTIONAL GRIEVOUS BODILY HARM RESULTING IN DEATH

Sattarov Elbek Elmuradovich
Head of the Analysis and Control Unit of the Investigation Department under the Department for Coordination of Internal Affairs of Yashnobod District, Tashkent City, Uzbekistan. Graduate of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan (2017).

Annotatsiya. Mazkur maqolada qasddan odam o‘ldirish hamda jabrlanuvchining o‘limiga sabab bo‘lgan qasddan badanga og‘ir shikast yetkazish jinoyatlarini farqlashning moddiy-huquqiy va jinoyat-protsessual asoslari tadqiq etiladi. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 97-moddasi va 104-moddasi uchinchi qismining «d» bandi o‘rtasidagi farqlar, aybning subyektiv tomonini aniqlash, o‘limga nisbatan ruhiy munosabatni baholash, sababiy bog‘lanishni isbotlash hamda dastlabki tergov va sud muhokamasi bosqichlarida ayblovni o‘zgartirish tartibi tahlil qilinadi. Ayblovni qayta kvalifikatsiya qilishda dalillarning yetarliligi, himoyalanish huquqi, aybsizlik prezumpsiyasi va sud muhokamasining qonuniy chegaralari muhim ahamiyatga ega ekanligi asoslanadi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar, Oliy sud Plenumi qarorlari va xalqaro protsessual standartlardan foydalaniladi.

Kalit so‘zlar: qasddan odam o‘ldirish, badanga og‘ir shikast yetkazish, ayblovni o‘zgartirish, jinoyatni kvalifikatsiya qilish, qasd, ehtiyotsizlik, sababiy bog‘lanish, sud muhokamasi, dastlabki tergov, himoyalanish huquqi.

Аннотация. В статье исследуются материально-правовые и уголовно-процессуальные основания разграничения умышленного убийства и умышленного причинения тяжкого телесного повреждения, повлекшего смерть потерпевшего. Анализируются различия между статьёй 97 и пунктом «д» части третьей статьи 104 Уголовного кодекса Республики Узбекистан, установление субъективной стороны преступления, определение психического отношения виновного к наступлению смерти, доказывание причинно-следственной связи, а также основания и порядок изменения обвинения на стадиях предварительного расследования и судебного разбирательства. Особое внимание уделяется достаточности доказательств, презумпции невиновности, праву на защиту и пределам судебного разбирательства. Исследование основано на законодательстве Республики Узбекистан, постановлениях Пленума Верховного суда и международных процессуальных стандартах.

Ключевые слова: умышленное убийство, тяжкое телесное повреждение, изменение обвинения, квалификация преступления, умысел, неосторожность, причинная связь, судебное разбирательство, предварительное следствие, право на защиту.

Abstract. This article examines the substantive and procedural grounds for distinguishing intentional homicide from intentional infliction of grievous bodily harm resulting in the victim's death. It analyses the differences between Article 97 and Article 104, Part Three, Paragraph “d”, of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, with particular attention to the subjective elements of criminal liability, the offender's mental attitude toward the fatal consequence, causation, and the grounds and

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

procedures for modifying criminal charges during pre-trial investigation and judicial proceedings. The study emphasizes the sufficiency and admissibility of evidence, the presumption of innocence, the right to defence, and the procedural limits of judicial review. Its legal analysis draws on Uzbek legislation, resolutions of the Plenum of the Supreme Court, and international standards of criminal justice.

Keywords: intentional homicide, grievous bodily harm, modification of charges, criminal qualification, intent, negligence, causation, judicial proceedings, pre-trial investigation, right to defence.

Kirish

Inson hayoti va sog‘lig‘i jinoyat-huquqiy muhofazaning eng muhim obyektlaridan hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida yashash huquqi har bir insonning ajralmas huquqi sifatida e’tirof etilgan. Mazkur konstitutsiyaviy kafolat hayotga qarshi jinoyatlarni tergov qilish, sudda ko‘rib chiqish va huquqiy baholashda qonuniylik hamda adolatlilik prinsiplariga qat’iy rioya etishni talab qiladi [1].

Jinoyat qonunchiligida inson hayotiga qasddan tajovuz qilish bilan uning sog‘lig‘iga qasddan og‘ir zarar yetkazish natijasida o‘lim yuz berishi alohida jinoyat tarkiblari sifatida belgilangan. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 97-moddasi qasddan odam o‘ldirish uchun javobgarlikni nazarda tutsa, 104-moddasi uchinchi qismining «d» bandida jabrlanuvchining o‘limiga sabab bo‘lgan qasddan badanga og‘ir shikast yetkazish uchun javobgarlik belgilangan [2].

Ushbu jinoyatlar obyektiv belgilariga ko‘ra o‘zaro o‘xshash bo‘lishi mumkin. Har ikkala holatda ham jabrlanuvchi vafot etadi, uning badaniga jismoniy ta’sir ko‘rsatiladi va sodir etilgan harakat bilan kelib chiqqan oqibat o‘rtasidagi sababiy bog‘lanish tekshiriladi. Biroq mazkur jinoyatlarning asosiy farqi aybdorning o‘lim oqibatiga nisbatan ruhiy munosabatida namoyon bo‘ladi.

Qasddan odam o‘ldirishda shaxsning qasdi inson hayotidan mahrum qilishga qaratiladi yoki o‘lim yuz berishiga ongli ravishda yo‘l qo‘yishni qamrab oladi. O‘limga sabab bo‘lgan qasddan badanga og‘ir shikast yetkazishda esa og‘ir shikastga nisbatan qasd, o‘limga nisbatan ehtiyotsizlik mavjud bo‘ladi. Ushbu farqlash O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining tegishli tushuntirishlarida ham aks etgan [3].

Jinoyatni noto‘g‘ri kvalifikatsiya qilish shaxsga nisbatan qonunda nazarda tutilmagan yoki sodir etilgan qilmishning haqiqiy mazmuniga mos kelmaydigan ayblov qo‘yilishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli dastlabki tergovda va sud muhokamasida yangi dalillar aniqlanganida ayblovni o‘zgartirish masalasi alohida protsessual ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi qasddan odam o‘ldirish va o‘limga sabab bo‘lgan qasddan badanga og‘ir shikast yetkazish jinoyatlarini farqlash mezonlarini aniqlash, mazkur jinoyatlar bo‘yicha ayblovni o‘zgartirishning qonuniy asoslarini tizimlashtirish hamda himoyalanish huquqini ta’minlovchi protsessual kafolatlarni tahlil qilishdan iborat.

Metodologiya

Tadqiqot normativ-huquqiy, qiyosiy-huquqiy, tizimli va mantiqiy tahlil metodlariga asoslanadi. Normativ-huquqiy tahlil orqali O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 20–22, 97 va 104-moddalari, Jinoyat-protsessual kodeksining ayblov e’lon qilish, ayblovni o‘zgartirish, dalillarni tekshirish hamda sud muhokamasining doirasini belgilovchi normalari o‘rganiladi [2], [4].

Qiyosiy-huquqiy metod yordamida ikki jinoyat tarkibining obyektiv va subyektiv belgilari taqqoslanadi. Tizimli yondashuv orqali jinoyat-huquqiy kvalifikatsiya bilan jinoyat-protsessual qarorlar o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlanadi.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining qasddan odam o‘ldirish va badanga qasddan shikast yetkazish bo‘yicha sud amaliyotiga oid qarorlari sharhlanadi [3], [5].

Xalqaro huquqiy mezonlar sifatida Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktning adolatli sudlov, ayblov mohiyatidan xabardor bo‘lish va himoyaga tayyorlanish haqidagi qoidalari o‘rganiladi [6].

Tadqiqot normativ va huquqiy-doktrinal xususiyatga ega. Unda mustaqil statistik kuzatuv, sud ishlarining miqdoriy tanlanmasi yoki empirik eksperiment o‘tkazilmagan. Shuning uchun aniqlanmagan statistik ko‘rsatkichlar va tasdiqlanmagan sud amaliyoti raqamlari keltirilmaydi.

Natijalar

O‘tkazilgan normativ-huquqiy tahlil qasddan odam o‘ldirish va o‘limga sabab bo‘lgan qasddan badanga og‘ir shikast yetkazish jinoyatlarini farqlashda bir nechta o‘zaro bog‘liq mezonlar mavjudligini ko‘rsatadi.

Birinchidan, jinoyatlarning farqlovchi belgisi o‘lim oqibatiga nisbatan ayb shaklidir. JKning 97-moddasi bo‘yicha javobgarlikni belgilash uchun jabrlanuvchining o‘limi qasd bilan qamrab olingan bo‘lishi kerak. JKning 104-moddasi uchinchi qismi «d» bandida esa shaxs og‘ir shikastni qasddan yetkazadi, biroq o‘limga nisbatan ehtiyotsizlik bilan harakat qiladi [2], [3].

Ikkinchidan, aybdorning qasdi faqat uning ko‘rsatmalariga asoslanib belgilanmaydi. Qilmishning usuli, ishlatilgan qurol yoki ashyoning xususiyatlari, jarohatlarning soni, joylashuvi, og‘irligi, aybdor va jabrlanuvchi o‘rtasidagi munosabatlar hamda hodisadan oldingi va keyingi xatti-harakatlar o‘zaro bog‘liqlikda baholanadi [5].

Uchinchidan, jabrlanuvchining o‘limi bilan yetkazilgan jarohat o‘rtasidagi sababiy bog‘lanish alohida isbotlanishi lozim. Sud-tibbiy ekspertiza jarohatning xususiyati va o‘lim sababini aniqlashda muhim o‘rin tutadi, ammo ayb shakliga yakuniy huquqiy baho berish surishtiruvchi, tergovchi, prokuror va sudning tegishli vakolatlari doirasida amalga oshiriladi.

To‘rtinchidan, ayblovni o‘zgartirish uchun dastlabki huquqiy kvalifikatsiya bilan keyinchalik aniqlangan faktik holatlar o‘rtasida muhim tafovut yuzaga kelishi mumkin. Bunday holatda ayblovni o‘zgartirish taxmin yoki shaxsiy mulohazaga emas, qonuniy tartibda to‘plangan va baholangan dalillarga asoslanishi kerak.

Beshinchidan, ayblovni o‘zgartirish tartibi jinoyat ishining qaysi bosqichda ekanligiga bog‘liq. Dastlabki tergovda ayblovning yangi mazmunini protsessual rasmiylashtirish talab etilsa, sud bosqichida JPKning 414–416-moddalarida belgilangan muhokama chegaralari va maxsus protsessual mexanizmlar hisobga olinadi [4].

Oltinchidan, ayblovni o‘zgartirish ayblanuvchining o‘ziga qo‘yilgan ayblovni bilish, himoyachi yordamidan foydalanish, dalillar taqdim etish, iltimosnomalar bildirish va protsessual qarorlar ustidan shikoyat qilish huquqlarini cheklamasligi lozim.

Tahlil va muhokama

Jinoyat tarkiblarining moddiy-huquqiy farqlanishi

Qasddan odam o‘ldirish va o‘limga sabab bo‘lgan qasddan badanga og‘ir shikast yetkazish jinoyatlari o‘rtasidagi chegarani belgilash jinoyat huquqining murakkab masalalaridan biridir. Har ikki jinoyatda o‘lim oqibati mavjud bo‘lgani sababli ularni faqat natijaga qarab farqlash mumkin emas.

JKning 97-moddasida nazarda tutilgan jinoyatning bevosita obyekti inson hayotidir. Ushbu jinoyatning obyektiv tomoni boshqa shaxsning hayotdan mahrum bo‘lishiga olib kelgan ijtimoiy xavfli harakat yoki qonunda belgilangan shartlarda harakatsizlik bilan ifodalanishi mumkin. Subyektiv tomoni esa to‘g‘ri yoki egri qasd bilan tavsiflanadi [2].

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

To‘g‘ri qasdda shaxs o‘z harakatining ijtimoiy xavfli xususiyatini anglaydi, o‘lim yuz berishini oldindan ko‘radi va ushbu oqibatni istaydi. Egri qasdda esa shaxs o‘lim yuz berishi mumkinligini anglagan holda uning sodir bo‘lishiga ongli ravishda yo‘l qo‘yadi.

JKning 104-moddasi uchinchi qismi «d» bandi bilan kvalifikatsiya qilinadigan qilmishda boshqa huquqiy holat mavjud. Shaxs jabrlanuvchining sog‘lig‘iga og‘ir zarar yetkazishni istaydi yoki bunga ongli ravishda yo‘l qo‘yadi, lekin o‘lim oqibatini qasd bilan qamrab olmaydi. O‘limga nisbatan ehtiyotsizlik mavjudligi mazkur tarkibni qasddan odam o‘ldirishdan farqlaydi [3].

Ehtiyotsizlikning o‘ziga ishonish shaklida shaxs o‘lim ehtimolini oldindan ko‘radi, biroq yetarli asoslarsiz uning oldini olishga ishonadi. Beparvolik shaklida esa shaxs o‘lim ehtimolini oldindan ko‘rmaydi, garchi zarur e’tibor va ehtiyotkorlik bilan bunday oqibatni oldindan ko‘rishi lozim va mumkin bo‘lsa ham.

Demak, o‘lim yuz berishi ehtimolini oldindan ko‘rishning o‘zi har doim egri qasd mavjudligini anglatmaydi. Shaxsning ushbu ehtimolga qanday munosabatda bo‘lgani ham aniqlanishi kerak.

Qasd yo‘nalishini aniqlashning daliliy mezonlari

Aybdorning qasdi ichki ruhiy jarayon bo‘lgani uchun u bevosita kuzatilmaydi. Shu sababli jinoyat-protsessual isbotlashda tashqi xatti-harakatlar, hodisa sharoiti va boshqa dalillardan foydalaniladi.

Masalan, hayotiy muhim a’zolar joylashgan sohalarga qasddan kuchli zarbalar berilishi o‘ldirish qasdi mavjudligini ko‘rsatuvchi muhim daliliy holatlardan biri bo‘lishi mumkin. Biroq faqat jarohatning joylashuvi asosida qasddan odam o‘ldirish to‘g‘risida qat’iy xulosa chiqarish yetarli emas.

Oliy sud Plenumining tushuntirishlarida qasdning yo‘nalishini aniqlashda jinoyatni sodir etish usuli, ishlatilgan qurol, jarohatlar soni va xususiyati, aybdor bilan jabrlanuvchining o‘zaro munosabatlari hamda boshqa holatlarni birgalikda hisobga olish zarurligi qayd etilgan [5].

Hodisadan keyingi xatti-harakatlar ham daliliy ahamiyatga ega. Masalan, jabrlanuvchiga yordam ko‘rsatish, tez tibbiy yordam chaqirish, hodisa joyidan ketish yoki jinoyat izlarini yashirish holatlari tergov tomonidan tekshiriladi. Biroq ushbu harakatlarning hech biri alohida holda ayb shaklini avtomatik ravishda belgilamaydi.

Shaxsning jabrlanuvchi bilan ilgari ziddiyatda bo‘lgani, tahdid bildirgani yoki janjal vaqtida muayyan iboralarni ishlatgani ham boshqa dalillar bilan birgalikda baholanishi kerak. Tahdidning mavjudligi har doim o‘ldirish qasdini tasdiqlamaydi, uning mavjud emasligi esa bunday qasdni istisno qilmaydi.

Shu jihatdan ayblovni o‘zgartirishga oid qarorlar barcha ahamiyatli dalillarni har tomonlama tekshirishga asoslanishi lozim.

Sababiy bog‘lanish va sud-tibbiy ekspertizaning ahamiyati

JKning 104-moddasi uchinchi qismi «d» bandini qo‘llashda og‘ir tan jarohati bilan jabrlanuvchining o‘limi o‘rtasidagi sababiy bog‘lanish muhim tarkibiy belgidir.

O‘lim jarohatdan keyin sodir bo‘lgani ushbu jarohat o‘limga sabab bo‘lganini o‘z-o‘zidan anglatmaydi. Tergov va sud o‘limning tibbiy sababini, jarohatning xususiyatini, yuzaga kelgan asoratlarni va hodisalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tekshirishi zarur.

Sud-tibbiy ekspertiza jarohatlarning og‘irlik darajasini, yuzaga kelish mexanizmini, taxminiy vaqtini va o‘lim bilan tibbiy sababiy aloqasini aniqlashga xizmat qiladi.

Ayrim holatlarda o‘lim jarohatning bevosita oqibati sifatida emas, balki undan kelib chiqqan asoratlar natijasida sodir bo‘lishi mumkin. Bunday vaziyatlarda ekspert xulosasi boshqa tibbiy hujjatlar va ish materiallari bilan birgalikda baholanadi.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Ekspertning vazifasi tibbiy masalalarni hal qilishdan iborat. Shaxsda to‘g‘ri qasd, egri qasd yoki ehtiyotsizlik mavjudligini huquqiy jihatdan belgilash esa ekspertiza vakolatining o‘rnini bosuvchi masala emas.

Dalillar yetarli bo‘lmagan hollarda qo‘shimcha yoki qayta ekspertiza tayinlash, tegishli mutaxassislarni jalb qilish va mavjud dalillarni qayta tekshirish qonunchilikda belgilangan asoslar bo‘yicha amalga oshirilishi mumkin [4].

Dastlabki tergovda ayblovni o‘zgartirish asoslari

Dastlabki tergov jarayonida shaxsga nisbatan qo‘yilgan ayblov jinoyat ishi bo‘yicha mavjud dalillarga asoslanadi. Tergov davomida yangi dalillar aniqlanishi yoki ilgari to‘plangan dalillarning mazmuni oydinlashishi mumkin.

Ayblovni o‘zgartirish zarurati, xususan, dastlabki kvalifikatsiyada o‘ldirish qasdi mavjud deb baholangan bo‘lsa-da, keyinchalik dalillar o‘limga nisbatan ehtiyotsizlikni ko‘rsatganida yuzaga keladi.

Bunga teskari vaziyat ham bo‘lishi mumkin. Dastlab shaxsning qilmishi o‘limga sabab bo‘lgan qasddan badanga og‘ir shikast yetkazish sifatida kvalifikatsiya qilingan bo‘lsa, keyinchalik o‘lim oqibati qasd bilan qamrab olinganini tasdiqlovchi yetarli dalillar aniqlanishi ayblovni JKning 97-moddasi bo‘yicha qayta ko‘rib chiqish zaruratini keltirib chiqarishi mumkin.

JPKning ayblanuvchi tariqasida ishda ishtirok etishga jalb qilish, ayblovni e’lon qilish va uni o‘zgartirishga oid normalari bu jarayonning protsessual asosini tashkil etadi [4].

Ayblovni o‘zgartirishda yangi kvalifikatsiya tegishli protsessual qarorda aks ettirilishi, ayblanuvchiga uning mazmuni tushuntirilishi va himoyalanish imkoniyati ta’minlanishi kerak.

Mazkur jarayon shunchaki Jinoyat kodeksi moddasining raqamini almashtirishdan iborat emas. Ayblovning faktik mazmuni, qasdning yo‘nalishi, jinoyat sodir etish usuli, kelib chiqqan oqibat va ularni tasdiqlovchi dalillar huquqiy jihatdan qayta baholanadi.

Agar ayblov og‘irlashtirilayotgan bo‘lsa, himoya tomonining yangi ayblovga tayyorlanishi uchun zarur protsessual imkoniyatlar ayniqsa muhim hisoblanadi.

Sud muhokamasida ayblovni o‘zgartirish tartibi

Jinoyat ishining sudga yuborilishi ayblovni o‘zgartirish masalasi butunlay yakunlanganini anglatmaydi. Sud tergovi davomida dalillar bevosita tekshiriladi va dastlabki tergovda berilgan huquqiy bahoning to‘g‘riligi aniqlanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 414-moddasi sud muhokamasining doirasini belgilaydi. 415-modda ayblovning sud tomonidan o‘zgartirilishiga, 416-modda esa sudlanuvchini yangi ayblov bo‘yicha jinoiy javobgarlikka tortish uchun asoslar aniqlanganida sudning harakatlariga bag‘ishlangan [4].

Ushbu normalarning mazmunidan kelib chiqib, ayblovni sudda o‘zgartirishda yangi kvalifikatsiyaning sudlanuvchi ahvoliga ta’siri, yangi faktik holatlar mavjudligi va himoyalanish huquqi ta’minlanishi tekshirilishi zarur.

Ayblovni yengillashtirish bilan ayblovni og‘irlashtirish protsessual jihatdan bir xil holat emas. Yengilroq huquqiy kvalifikatsiyaga o‘tishda ham qonuniy chegaralar saqlanadi. Og‘irroq ayblovga o‘tish yoki yangi ayblov yuzaga kelishi esa qonunda nazarda tutilgan maxsus tartibga rioya qilishni talab qiladi.

Masalan, JKning 104-moddasi uchinchi qismi «d» bandidan JKning 97-moddasiga o‘tish sudlanuvchining huquqiy ahvolini og‘irlashtirishi mumkin. Shu sababli bunday masalani oddiy tahririy tuzatish sifatida hal qilish mumkin emas.

Sud muhokamasida yangi ayblov uchun asoslar aniqlanganda JPKning 416-moddasida belgilangan protsessual tartib va tegishli ishtirokchilarning vakolatlari hisobga olinishi shart.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Sud ayblov funksiyasini o‘z zimmasiga olmasdan, xolislikni saqlagan holda ish yuritishi kerak. Bu talab tortishuv prinsipining amalda ta’minlanishi uchun muhimdir.

Ayblovni o‘zgartirishda himoyalanish huquqi

Ayblovni o‘zgartirish qonuniy bo‘lishining asosiy shartlaridan biri ayblanuvchi yoki sudlanuvchining himoyalanish huquqi real ta’minlanishidir.

JPKning 46-moddasiga ko‘ra, ayblanuvchi o‘zining nimada ayblanayotganini bilish, himoyachiga ega bo‘lish, ko‘rsatuv berish yoki berishdan bosh tortish, dalillar taqdim etish, iltimosnomalar kiritish va protsessual qarorlar ustidan shikoyat qilish huquqlariga ega [4].

Ushbu huquqlar ayblov o‘zgartirilganidan keyin ham amal qiladi. Ayniqsa, ayblovning faktik mazmuni yoki huquqiy kvalifikatsiyasi jiddiy o‘zgargan hollarda himoya tomonining yangi ayblovga munosabat bildirish imkoniyati ta’minlanishi lozim.

Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktning 14-moddasida shaxsning unga qo‘yilgan ayblovning xususiyati va asoslaridan xabardor qilinishi, himoyaga tayyorlanish uchun yetarli vaqt va imkoniyatga ega bo‘lishi nazarda tutilgan [6].

Mazkur xalqaro standartlar ayblovni o‘zgartirishning faqat protsessual hujjatlarni rasmiylashtirish bilan cheklanmasligini ko‘rsatadi. Ayblanuvchi yangi ayblovning mazmunini tushunishi va unga qarshi samarali himoyalanish imkoniyatiga ega bo‘lishi zarur.

Ayblovning o‘zgartirilishi natijasida himoya tomonining avvalgi protsessual pozitsiyasi o‘z ahamiyatini yo‘qotishi mumkin. Shu sababli qo‘shimcha dalillar taqdim etish, guvohlarni so‘roq qilish yoki ekspertiza yuzasidan iltimosnoma bildirish imkoniyatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Ayblovni qayta kvalifikatsiya qilishda uchraydigan huquqiy muammolar

Mazkur toifadagi jinoyatlarni farqlashda uchraydigan asosiy muammolardan biri obyektiv oqibat bilan subyektiv ayb shaklini bir-biriga tenglashtirishdir.

Jabrlanuvchining vafot etgani har doim qasddan odam o‘ldirish mavjudligini bildirmaydi. Xuddi shuningdek, aybdor o‘limni istamaganini bildirgani ham o‘ldirish qasdining mavjud emasligini avtomatik tasdiqlamaydi.

Ikkinchi muammo ekspertiza xulosasining huquqiy baho o‘rnida qo‘llanishidir. Ekspertiza tibbiy faktlarni aniqlasa-da, jinoyat tarkibining barcha belgilarini mustaqil ravishda belgilab bermaydi.

Uchinchi muammo dastlabki ayblovga haddan tashqari bog‘lanib qolishdir. Jinoyat ishining dastlabki bosqichida qabul qilingan kvalifikatsiya keyingi tekshiruvda aniqlangan dalillar bilan tasdiqlanmasa, uni qayta ko‘rib chiqish zarur.

To‘rtinchi muammo ayblovni o‘zgartirishning protsessual asoslari yetarli darajada ochib berilmasligidir. Qarorda faqat yangi modda ko‘rsatilishi emas, balki yangi huquqiy bahoga olib kelgan faktik va yuridik asoslar ham ifodalanishi lozim.

Beshinchi muammo ayblovni og‘irlashtirish bilan bog‘liq himoyalanish kafolatlariga yetarli e’tibor berilmasligidir. Bunday vaziyatlarda sudlanuvchi yangi ayblovga tayyorlanish imkoniyatidan mahrum qilinmasligi kerak.

Mazkur muammolarni bartaraf etishda sud amaliyotining bir xilligini ta’minlash, tergov qarorlarining asoslantirilganligini kuchaytirish va dalillarni kompleks baholash muhimdir.

Jinoyatlarni farqlashning amaliy-huquqiy modeli

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ushbu ikki jinoyatni farqlashda quyidagi ketma-ketlikdagi huquqiy tahlilni qo‘llash maqsadga muvofiq.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Dastlab jabrlanuvchining o‘lim sababi, jarohatlarning xususiyati va ularning yuzaga kelish mexanizmi aniqlanadi. Keyinchalik shaxsning harakatlari bilan o‘lim o‘rtasidagi sababiy bog‘lanish tekshiriladi.

Shundan so‘ng aybdorning jabrlanuvchiga nisbatan harakatlari, ishlatilgan vositalar, hodisadan oldingi munosabatlar va keyingi xatti-harakatlar asosida qasdning yo‘nalishi baholanadi.

Agar o‘lim qasd bilan qamrab olingani isbotlansa, JKning 97-moddasi yoki tegishli maxsus norma asosida kvalifikatsiya masalasi ko‘rib chiqiladi.

Agar og‘ir shikastga nisbatan qasd va o‘limga nisbatan ehtiyotsizlik mavjudligi isbotlansa, JKning 104-moddasi uchinchi qismi «d» bandini qo‘llash masalasi yuzaga keladi.

Agar og‘ir shikast yetkazishga ham qasd mavjud bo‘lmasa, boshqa jinoyat tarkiblari, jumladan ehtiyotsizlik orqasida odam o‘ldirish bilan bog‘liq normalarni qo‘llash ehtimoli alohida tekshiriladi [2], [3].

Nihoyat, yangi huquqiy baho avvalgi ayblovdan farq qilsa, jinoyat ishining tegishli bosqichida JPKda belgilangan tartibda ayblovni o‘zgartirish masalasi hal qilinadi.

Mazkur model normativ talablarni tizimlashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif bo‘lib, protsessual qonunchilikda belgilangan tartibning o‘rnini bosmaydi.

Xulosa

Qasddan odam o‘ldirish va jabrlanuvchining o‘limiga sabab bo‘lgan qasddan badanga og‘ir shikast yetkazish jinoyatlarini farqlashda aybning subyektiv tomoni hal qiluvchi ahamiyatga ega. Birinchi holatda o‘lim oqibati qasd bilan qamrab olinadi, ikkinchi holatda esa og‘ir shikastga nisbatan qasd va o‘limga nisbatan ehtiyotsizlik mavjud bo‘ladi.

Ayblovni o‘zgartirishning moddiy-huquqiy asosi jinoyat tarkibi belgilarining qayta baholanishi bilan, protsessual asosi esa qonuniy tartibda aniqlangan yangi yoki qayta baholangan dalillar va JPKning tegishli normalari bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy xulosalar ilgari suriladi:

- Jinoyatlarni farqlashda faqat o‘lim oqibatiga emas, aybdorning o‘limga nisbatan ruhiy munosabatiga asosiy e’tibor qaratilishi lozim.
- Qasdning yo‘nalishi jarohatlar, jinoyat usuli, qurol xususiyatlari va boshqa dalillar majmuasi orqali aniqlanishi zarur.
- Sud-tibbiy ekspertiza xulosasi sababiy bog‘lanishni aniqlashda muhim bo‘lsa-da, ayb shaklini huquqiy baholash vakolatining o‘rnini bosa olmaydi.
- Ayblovni o‘zgartirish to‘g‘risidagi qarorlar dalillar va qonun normalari bilan asoslantirilishi shart.
- Sud muhokamasida ayblovni o‘zgartirishda JPKning 414–416-moddalarida belgilangan protsessual chegaralar va kafolatlarga rioya etilishi zarur.
- Ayblanuvchining yangi ayblovdan xabardor bo‘lishi va unga qarshi himoyalanish imkoniyati ta’minlanishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, ushbu jinoyatlar bo‘yicha ayblovni o‘zgartirish jinoyat-huquqiy kvalifikatsiyaning aniqligini ta’minlash bilan birga, adolatli sudlov, aybsizlik prezumpsiyasi va shaxsning himoyalanish huquqini amalga oshirishga xizmat qilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-apreldagi referendumda qabul qilingan yangi tahrir. — 25, 28 va 29-moddalar. Manba: https://lex.uz/docs/-6445145

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

2. O‘zbekiston Respublikasi. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. 1994-yil 22-sentabrda qabul qilingan, keyingi o‘zgartirish va qo‘shimchalar bilan. — 20–22, 97, 102 va 104-moddalar. Manba: https://lex.uz/docs/-111453
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi. Badanga qasddan shikast yetkazishga oid ishlar bo‘yicha sud amaliyoti to‘g‘risida. 2007-yil 27-iyun, 6-sonli qaror, keyingi o‘zgartirishlar bilan. — 19–21-bandlar. Manba: https://lex.uz/uz/acts/-1592419
4. O‘zbekiston Respublikasi. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. 1994-yil 22-sentabrda qabul qilingan, keyingi o‘zgartirish va qo‘shimchalar bilan. — 46, 361–363, 414–416-moddalar. Manba: https://lex.uz/docs/-111460
5. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi. Qasddan odam o‘ldirishga oid ishlar bo‘yicha sud amaliyoti to‘g‘risida. 2004-yil 24-sentabr, 13-sonli qaror, keyingi o‘zgartirishlar bilan. — Qasd yo‘nalishini aniqlash va jinoyatlarni farqlashga oid bandlar.
6. United Nations General Assembly. International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted 16 December 1966, United Nations Treaty Series, Vol. 999. — pp. 171–346; Article 14.
7. United Nations Human Rights Committee. General Comment No. 32: Article 14, Right to Equality Before Courts and Tribunals and to a Fair Trial. CCPR/C/GC/32. Geneva, 2007. — 13–15-betlar, 31–33-bandlar.
8. United Nations General Assembly. Universal Declaration of Human Rights. Resolution 217 A (III), 10 December 1948. — Articles 3, 10 and 11.
9. Council of Europe. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 1950. — Article 6, paragraphs 1 and 3(a)–(b).
10. European Court of Human Rights. Pélissier and Sassi v. France. Application No. 25444/94, Judgment of 25 March 1999. — §§ 51–63. Ayblovning huquqiy tavsifi o‘zgarganda himoyalanish huquqini ta’minlashga oid sud qarori.
11. European Court of Human Rights. Mattoccia v. Italy. Application No. 23969/94, Judgment of 25 July 2000. — §§ 58–72. Ayblovning mazmuni haqida yetarli axborot berish va himoyaga tayyorlanish imkoniyatlariga oid sud qarori.
12. United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016). New York and Geneva: United Nations, 2017. — O‘lim holatlarini tergov qilish, sud-tibbiy tekshiruv va dalillarni hujjatlashtirishga oid bo‘limlar.
13. United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Revised edition. New York and Geneva: United Nations, 2022. — Tibbiy dalillarni baholash va ekspert tekshiruvlariga oid bo‘limlar.
14. United Nations General Assembly. Basic Principles on the Role of Lawyers. Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 1990. — Principles 1–8 and 16–22.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.